

Balázs Géza

A Pannon-tengeri töredékekről

Halotti beszédek

A kultúra elmesélhető szövegekben. A magyar kultúra elmesélhető például halotti beszédekben. Számos halotti beszéd született pergamenre, papírral, lúdtollal, írónnal, golyóstollal írva, no meg számítógéppel. S most: textilre. Lássuk csak az idézeteket, a hagyomány újra-és újraköltését – előbb az irodalomban.

Látjátok feleim szümtükkel, mik vogymuk. Isá, pur és chomu vogymuk.
(A Halotti beszéd, ahogy ma olvashatnánk.)

*Látjátok feleim, hogy mik vagyunk,
A honi föld sarává lesz agyunk,
Szívünk magyar őskertbe süpped el,
S szavunkra majd egy más világ felel.*
(Juhász Gyula: Magyar költészet epigrammokban; Halotti beszéd)

*Látjátok, feleim, hogy mik vagyunk?
Bizony bíbor és bronz és arany
És örökkévaló szent szépség vagyunk.*
(Reményik Sándor: Halotti beszéd a hulló leveleknek)

*Isa es nüm iggy ember mulchottya ez vermüt.
Látjátok, feleim, szemetekkel, magára húzná a Földet.*
(Márki Zoltán: Dutka Ákos aludni tért)

*Látjátok feleim, egyszerre meghalt
és itt hagyott minket magunkra. Megcsalt.*

(Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd)

*Látjátok, annyi szenvedés után most
pihen e hűvös barna test.*

Csak csont és bőr és fájdalom.

(Radnóti Miklós: Csak csont és bőr és fájdalom. Babits Mihály halálára)

Látjátok feleim szemtekkel, mik vagyunk.

Por és hamu vagyunk.

Emlékeink szétesnek, mint a régi szövegek.

Össze tudod még rakni a Margit-szigetet?

(Márai Sándor: Halotti beszéd)

A pergamenen, papíron, kézírásban vagy nyomtatásban és most már textilen is megőrzött halotti beszédek kapcsán itt, Csete Ildikó *Pannon-tengeri töredékek* című kiállításán a következőket emelem ki.

“Látjátok szemetekkel”

Az első és legfőbb szempont a látásé: a vizuális kultúra fontosságára való figyelemztetésé: *Látjátok szemetekkel!* Vagyis: a szemmel látni kell. Tautológiának,

ok nélküli ismétlésnek is nevezhetnénk, ha nem tudnánk, hogy látni is meg kell tanulni. Ösztönösen nézünk, szemléldünk a világban, de meglátni a dolgokat: meg kell tanulni. A vizuális élményt is tanulni kell. A vizualitás kódja tanulható és tanulandó, ugyanúgy mint az anyanyelv. Különösen egy olyan világban, amely vizuális ingerek, sőt agresszív vizuális ingerek sokaságát nyújtja, csak időközben leszoktatott bennünket a látásról. Hogy a magunk világán, képzeletén, tudásán átszűrjük a látnivalót, hogy "látva lássunk", hogy meglássuk a lényegét. Csete Ildikó textiljei figyelmeztetések: tanuljuk meg ősi motívumainkat, köztük a nyelvi emlékeinket látni is. Ne csak olvasni, ne csak a nyelvben kódolt mondanivalót keresni, hanem azt is, ami a naiv, látásban képzetlen, színekavalkádban és képernyő-böngészésben megfáradt szemnek talán elsőre láthatatlan.

Ahogy kedveljük szülőföldünk nevének írásmódját, szüleink írásának, a régi szövegeknek, a nagy betűknek, az öreg betűknek a képét, ugyanígy ismerkedjünk meg a régi magyar szövegek írásképeivel is.

Többször jártam Pannonhalmán. Tényleg megkapó élvezet a Tihanyi alapítólevél latin betűtengerében keresni a magyar szavakat: *bolatin, fuk, tihon, fehervaru rea meneh hodu utu rea*. Nem gondolnám, hogy föltétlenül így beszéltek őseink, persze az is meglehet, de hogy csaknem ezer év távolából üzennek nekünk ezek a düledező, de mégis nyugalmat, örökkévalóságot sugalló sorok, maga az írásmód, az írás gesztusa is, az biztos. S ez önmagában tiszteletet érdemel, és némi megrendülést okoz.

Csete Ildikó ezeket a szavakat, főként

helyneveket most térképre álmotta: nemcsak odatette a térképre, hanem kutatómunkát is folytatott hozzá, rekonstruálta, ahol nem lehetett, ott kikövetkeztette a helyeket, végig követhető a Dunántúlon a "hodu utu", az egykori keresztések hadiútja (oda és vissza), s minden szó földrajzi otthont talált.

Végezetül a látás azért is fontos, most pünkösdkor, mert a Szentlélek kiadásának ünnepén a prédikációk nyelvét mind megértették a különböző nyelveken beszélők. Van tehát közös nyelv. Ilyen közös nyelv a vizualitás nyelve is.

Szövet és szöveg

A Pannon-tengeri töredékek kiállítását nézegetve a következő értelmezői szempontra Márai Sándor Halotti beszéde a példa, amely ugyanolyan asszociációkat kelt, mint Csete Ildikó egynémely műalkotása:

Látjátok feleim szem'etekkel, mik vagyunk.

Por és hamu vagyunk.

Emlékeink szétesnek, mint a régi szövegek.

Vagyis emlékeink olyan szétesők, mint a régi szövegek. Kultúránk, akár anyagi, akár szellemi, mindenképpen anyag, amely foszladozik. Akár a szövet. Persze Márai az anyanyelvi kultúrára értette ezt – idegen nyelvi környezetben. Mint tudjuk, a szöveg és a szövet ugyanaból a szócsaládból származik. Az alap szó: a sző ige. Amit szövünk: az szövet, ha anyag; – s átvitt értelemben ebből fejlődve keletkezett a szöveg, ha kész, befejezett írásról van szó. A latinban is ugyanaz a szócsalád, s ez jelzi, hogy az

ember a szöveget a szövással azonosítja: a textus latinul szöveg vagy bibliai szövegrész, a textúra szövet, szövédé, és a textil, a kelme, szövet jelentésű szavunk is erre a latin töre megy vissza. Csete Ildikó tehát textil- és textusművész.

Szövet és szöveg, az anyag és a kultúra tehát eredetét és jellegét tekintve ösztartozik. Erre érzett rá az első hímző asszony, amikor párnára, ingre, kötényre hímzett egy számára még teljesen világos, avagy (mint egy archaikus népi imát mormolva) csak szokásszerűen gyakorolt jelrendszer törvényszerűségei alapján.

Miért is mondjuk, hogy íróasszony? Miért mondjuk, hogy tojás hímzés? És különösen azt: tojásírás? Mert a népművészeti motívumok jelek voltak, a jel pedig, mint tudjuk, "önmagánál többet jelent". A népművészeti motívum is jel, a szó, a mondat is jel, nyelvi jel. Ösztönösen, talán a génjeinkből, de föltehetően a kulturális öröklés folyamatosságát biztosító "mémjeinkből" tudjuk, hogy a népi díszítőművészet motívumai messze, nehezen ködbevesző időbe vezetnek vissza bennünket. Lehet, hogy e motívumkincs rendszerét még nem látjuk kellő éles-séggel. De éppen ezért nem feledhetjük, gondolni kell rájuk, gondoskodni kell róluk. A gondoskodás egyik módja, hogy megmentjük, föllevenítjük, újra fölhasználjuk (továbbgondoljuk) őket. Ahogy a magyar szecesszió és építészet mesterei, a gödöllői művészek, a népi írók és költők mozgalma, a népdal-, tánc- és székpijézési mozgalmak szervezői programszerűen is meghirdették. Itt pedig a textileken látjuk továbbélni a magyar kultúra szövegeit.

A mai népművészet kiáltó értelmét Baka István fogalmazta meg talán a leginkább szívbe markolóan. Versének címe: Székelyek.

*Asszonyaink párnára, ingre
mentik a szűkülő hazát:
vásznaikon az elkaszált
rét nekünk pompázik tovább.*

És nekünk pompáznak tovább Csete Ildikó textiljei is, s ha van szemünk, majdnem azt mondtam ómagyarul, "szümünk" a látásra, akkor látjuk benne a jelentéseket, elődeinket, gondolkodásmódjukat, de leginkább a talán írástudatlan íróasszonyokat, az ő őseiket, akik néhány tucat nemzedékkel átértek az egész magyarságot. A gondolatot József Attilánál senki sem fogalmazta meg szebben, és ő is, a Halotti beszéd figyelmeztetésének megfelelően a látás, a meglátás fontosságára utal:

*Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve
nézem, amit meglátok hirtelen.
Egy pillanat s kész az idő egésze,
mit száz ezer ős szemléltet velem.*

*Látom, mit ők nem láttak, mert kapáltak,
ölték, öleltek, tették, amit kell.
S ők látják azt, az anyagba leszálltak,
mit én nem látok, ha vallani kell.*

*Tudunk egymásról, mint öröm és bánat
Enyém a mult és az övék a jelen.
Verset írunk – ők fogják ceruzámat
s én érzem őket és emlékezem.*

Újrairás, a kultúra újrairása

Ezzel a gondolattal, a kezemet vezető ősök gesztusából, az írásom meghatá-

rozottságából következik a harmadik szempont, amely a régi szöveg – most szövetben történő – újraírására vonatkozik. Folyamatosan vissza kell térnünk archaikus kódjainkhoz, szövegeinkhez. Nemrégiben azt találtam nyilatkozni: egy nemzedék, ha nem is egészében és persze tisztelet a kivételnek, de hagyományos kultúrája mellett elfelejtette átadni a nyelvi kultúrát, a nyelvi hagyományokat.

Miért szükségesek a nyelvi hagyományok? Azért, mert az összes hagyomány, részben a vizuális kultúra megannyi terméke is elsősorban a nyelv segítségével hagyományozható. Persze a képekről gondolkodhatunk képi formában is, azonban a közösségi mozzanat, hogy beszélünk kell róluk. Egy ilyen kiállítás megnyitó is beszéd a képekről. És csak azért beszélünk, mert többen vagyunk. Ha egyedül lennénk, s nyilván vagyunk a képekkel egyedül is, akkor érezzük, hogy beszéddel nem minden mondható el.

A hagyomány azonban csak cselekvéssel és többnyire beszéddel adható át. Ha nem adjuk át, megszakad a kultúra folytonossága, s az emberek úgy állnak majd magányosan, számkivetve, mint a szedett fa.

Az újraírás többféle lehet. Lehet például másolás: szolgálai alázat. A kódex-másolók alázata. Ráskai Leáé, akinek gyakran fáj emiatt a szeme. De lehet az újraírás újragondolás is. Azután kifordítás, az eredeti gondolat karikírozása. A posztmodernben a hagyományos szöveg más szöveg lehetőségévé, tréfájává válik. Azt hiszem, hogy jelkép erejű szövegeinkhez az a szolgálai alázat illik, amit itt tapasztalunk, vagyis a motívumok,

szövegek és alkotóik, jelen esetben régi öregek, parasztasszonyok, névtelen és elporladt magyar szerzetesek tisztelete. A pergamenre és papírra írott szövegek szövetre másolása, ismétlése tehát alázat, illetve egy jelrendszer továbbéltetése. Ez az ismétlés, ismételtetés a hagyomány fennmaradásának az alapja. Hát akkor mi is mondjuk el még egyszer, és mondjuk el még sokszor: *“Lássátok szümtükve!”* S ahogy a Halotti beszéd zárul: *És kéássátuk uromkhoz charmul: Kyrie eleyson! Kyrie eleyson! Kyrie eleyson!*

Az anyanyelvi kultúra ébresztése

A negyedik szempont, amelyet a kiállítást nézegetve megfogalmaztam: az anyanyelvi kultúra ébresztgetése. Csete Ildikó nemcsak a tihanyi apátság alapítólevelét meg a Halotti beszédet szólalattja meg, hanem a magyar kultúra sok jelképes erejű szövegét kelti életre. Olykor írásrendszert váltva és rovásírásba áttéve szövegeket, olykor tovább vegyítve: a latin és magyar betűket meszterjegyekkel és rovásjelekkel ötvözve. Ezzel a magyar kultúra, népművészet ősi szinkretizmusát vallja, a kultúrák jellegzetes egymás mellett élését, egymásba szövődését. A szövet az egymásba szövődésnek is a szimbóluma. Intertextualitásnak is nevezhetnénk.

Tudjuk, hogy a Kárpát-medencébe a magyarság egy kész, nyilván a teljes kommunikációra képes nyelvet hozott magával. Ám a magyarságot mindig jellemezte a kulturális és a nyelvi sokféleség. Elég, ha jövevényszavaink gazdag számát idézzük fel. Csete Ildikó vásznain, különösen a Pannon-tengeri töredékeken ez a nyelvi-írásrendszer-

beli szinkretizmus, egymásba szövődés bukkan fel. Nemcsak a magyar föld, hanem a magyar nyelv, sőt talán a magyar írás is magyarrá tesz, így volt ez mindig, s bizony így van ez most is, ha a magyar nyelvbe ma áradó és megmagyarosodó szavakra gondolok.

De Sárospatakon inkább Kazinczyt idézem, aki 1818. augusztus 15-én ezeket vetette papírra:

“A mi nyelvünk anya, leány s ismert rokon nélkül úgy áll a több nyelvek között, mint a fönix az ég madarainak számában; s emiatt, s azért is, hogy minden új nyelvek közt maga ez zengheti el egész tisztaságában a görög és a római lant mennyei zengzeteit, valamint azért, hogy ez a görög nyelv bájait, a rómainak méltóságát, az olasznak hevét, a franciának könnyűségét, az angolnak és németnek erejét igen nagy mértékben már most is utolérheti, méltó, hogy ha bennünket a halhatatlanok végzése valaha egy idegen győző járma alá hajtana is, azt ez a győző, ha nem barbarus, védelembé vegye, fenntartsa, virágzásra juttassa; s mi ezt a nyelvet szeretni tartoznánk, ha ily szép és a maga nemében egyetlen nem volna is, mert a mienk...”

Nos, most ez a nyelv lesz valódi alapanyaga Csete Ildikó művészetének. Mint egy korábbi kiállításán is láthattuk, korai textusukból textilbe, régi szövegtükből új szövegekbe álmódja ősi írásjeleinket, ómagyar nyelvemlékeinket. Kezdve a Szent István-i intelmekkel, a Tihanyi alapítólevél ötven valahány szavával, amelyeket böngészve keresünk a latin szótengerben, folytatva a Halotti beszéddel, az Ómagyar Mária-siralommal. Csete Ildikó nem csupán másol, hanem újraalkot. Ami latinul volt, esetleg

átteszi rovásírásba, a már magyarrá vált latin betűk közé rovásírást vegyít. Jeleknek és jegyeknek, betű- és írásjeleknek, népi jeleknek, mesterjegyeknek ad új jelentést, alkot belőlük új metaforát.

Amint én, mániákus betűvető, szószóló, de a képekhez kevésbé értő meg tudom ítélni, ez már a legkorábbi műveiben is megragadható. Már azokban is keresett egy motívumot, formát, amelyet ismétléssel, átírással továbbalkotott: hóvirág, szivárvány, kaporvirág, csillag, kisleány és csillaglábú kisleány, piros tulipán. Amelyből tulipán-gyermek és tulipán-madár sarjadt, akár egy Nagy László versben.

Betű- és motívumművészet

Az ötödik szempont, amelyet érintek: a vizuális szövegé. Aligha van egydimenziós, unimediális szöveg. A szöveg szinte mindig multimediális: ha leírják, akkor az írásmód miatt, ha elmondják, akkor az akusztikus megvalósítás miatt. Csete Ildikó ilyen multimediális szövegeket alkot. Például: I. András király kézjegye. Több ez, mint az avantgárd lettrizmusa, mert szervesül benne a múlt, nem tagadás, hanem folytatás.

Szövegamulett

A hatodik szempont, amely eszembe jutott a képeket nézegetve, az a szövegamulett gondolata. A szöveg sokszor mágikus erővel bír, őrizni, átadni kell, akkor is, ha esetleg nem ismerjük a pontos jelentését. Ilyenek az ősi varázsszövegek, ráolvasások. Máskor a szöveget szent szöveggé tisztelik. Ilyenek a falra akasztott hímezett szövegek, különösen a paraszti házak elengedhetetlen szövegemléke, a házi áldás – amely egy megkapó láncokoskodás:

*Hol hit, ott szeretet,
Hol szeretet, ott béke,
Hol béke, ott áldás,
Hol áldás, ott Isten,
Hol Isten, ott szükség nincsen.*

S ez már átvezet bennünket a mindennapi szövegeink, életünk szövegei, feliratai világába.

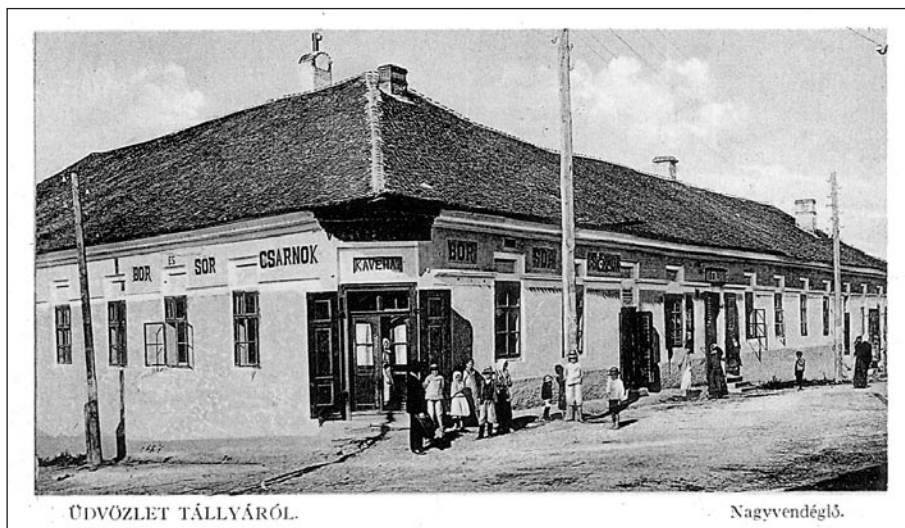
Csak azért, hogy a mágikus hetes kijöj-
jön, héthatáron, hetedhét országon túl,
azt a hét meg a nyolcát – szóval követ-
kezzék a hetedik szempont!

Életünk szövegvilága

A hetedik, és utolsó szempont anyanyelvi szövegvilágunk. Szövegekben élünk. Anyanyelvi szövegvilágunk úgy fon körbe bennünket, mint a háló, mint a szövet.

Ebben a szép gondolatban is egyesül nyelv és anyag, szó és tett. Csete Ildikó textilművész munkássága szervesen kapcsolódik a magyar népi kultúrához. Cselekedete olyan, mint a kalotaszegi íróasszonyoké, akik "sűrített írásos" terítőbe álmodták bele egész életüket: múltjukat, fájó jelenüket, talán reményüket: bennünket, utódokat is. Nézzük úgy ezeket a szöveteket és szövegeket, mintha ők is néznének bennünket: kerekre nyílt, de nagyon barátságos, bátorító szemekkel. Lássuk őket, amit és ahogy ők nem láttak, érezzük őket és emlékezzünk. Azt hiszem, hogy most én írtam tovább, vagy újra József Attilát, mert az ő sorai is olyanok, mintha legbelőlem fakadnának. Van itt néhány szövet, textil, vászon (persze nem egyszerűen csak bot és vászon!...), amely ugyanúgy megérint bennünket!

(Elhangzott Csete Ildikó Magyar Örökség-díjas iparművész „Pannon-tengeri töredékek” című kiállításának megnyitóján, Sárospatakon, a Múzsák Templomában, 2005. május 15-én.)

ÜDVÖZLET TÁLLYÁRÓL.

Nagyvendéglő.

Tanka László

Magyarok Amerikában és Ausztráliában

Modernkori honfoglalók

Bármely pontjára megyünk a világnak, mindenütt találkozunk magyar emberrel. Kiváltképpen így van ez a tengerentúlon, ahová az elmúlt másfél évszázadban országnyi magyar vándorolt ki. Ők voltak a modernkori honfoglalók, több millióan, megalapítva „Magyar Amerikát”. Igaz, nem lóháton, sátrastól, állatokat terelgetve, ijjal és nyílvezzővel a hátukon érkeztek az új hazába, hanem legtöbbször egy szál ruhában, kis cókómmal a kezben, pár dollárral a zsebben, nyelvtudás és ismeretség nélkül zarándokoltak az Újvilágba. Mentek, menekültek, határon szökve, szögesdróton átbújva, vizeket átúszva, turistacsoportból lemaradva, gőzhajóval, repülővel... ki, ahogyan tudott.

Nem hiszem, hogy korábban bármelyikük is készült volna arra, hogy valamikor meghódítsa Amerikát. Sokkal inkább gazdasági, a politikai vagy a lelki-vallási kényszer űzte el őket hazájukból. Menniük kellett. Ott hagyták vagyonukat, hazájukat, szeretteiket. Családok, barátságok, kapcsolatok, karrierok szakadtak-szakadnak szét. Gyakran örökre, nyomtalanul. És mi lett velük azután, ott kint, az Újvilágban? Hová mentek és mire vitték? Hol vannak a régi barátok, az egykori osztálytársak, ismerősök, kollégák? Hol vannak a szülők, testvé-

rek, a rokonság? Eltűntek-e az amerikai olvasztótégelyben, vagy még megmaradt valaminő érzelem, kapcsolat a magyarság iránt? S vajon most hol élnek, hogyan néznek ki, egyáltalán van-e hír róluk?

Mennyien és hányszor teszik föl ezeket a kérdéseket, keresve-kutatva a kivándoroltak, azok leszármazottai után. Nagyon keveset tudunk erről a „honfoglalásról”: a magyarok amerikai letelepedéséről, a Magyar Amerikáról s ennek szereplőiről. Így aztán gyakorta megválaszolatlanul maradnak ezek a kérdések. Mégis sokszor él a remény, hátha megtudunk Róluk valamit. Hátha érkezik egy icipici hír arról, hogy élnek, dolgoznak, boldogulnak. És egyszer majd hazajönnek.

Amikor több esztendővel ezelőtt elhatároztuk, hogy folyamatosan fölkeressük és bemutatjuk Amerika magyar közösségeit, magyarjait, magyar származású utódait, igazából nem sejtettük, mennyire nehéz fába vágtuk a fejszéinket. Hiszen a „kitántorgó magyarok” nemzedékről nemzedékre folyamatosan beilleszkedtek az amerikai társadalomba, generációról generációra beolvadtak az amerikai világba – sokuknál már csak egy-egy életrajzi adat, magyar név utal a hajdani gyökerekre. Nem ígérkezett könnyű feladatnak megtalálni őket. Kezény kutatómunkát igényelt az adatok

összegyűjtése, rendezése, feldolgozása. Könyvtárnyi irodalmat néztünk át, kérdőívek ezreit küldtük szét, ismerősök tucatjait kértük föl a segítségre, hogy aztán ebben a könyvben közreadhassuk az eddig összegyűjtött adatokat. Az a szándék vezérelt bennünket, hogy a tengerentúli, „országnyi magyar” sorsát, életét, teljesítményeit megismertessük az óhazával, ily módon is hazahozzuk, Magyarországra. Természetesen, korántsem lehet teljes ez a kötet, nem mutathatja be a több millió kivándorolt életrajzát egyetlen könyv sem, mégis hisszük, hogy méltóképpen reprezentálja, s a kutatók számára is számos hasznos információt nyújt. Munkánkat azzal a céllal indítottuk útjára, hogy időről időre bővítjük, folyamatosan gyűjtjük az életrajzi adatokat, s alkalomadtán újra közreadjuk.

Ebből a könyvből bizonyára kiderül, hogy bármilyen sanyarú módon és a világ bármely részére is veti a sors a magyarokat, tehetségük, tudásuk és szorgalmuk révén mindenütt érvényesülnek. Kierkezevén az Újvilágba, örömmel vettek minden munkaalkalmat, egy jó szót, egy tányér levest, egy fekvőhelyet valahol. Vállaltak munkát a bányákban, a dohányföldeken, a gyárakban, sokan eljutottak a kutatólaboratóriumokba, a filmgyárakba, a művészeti, az irodalmi világba, közéleti tisztségeket szereztek, sportkarriert futottak be. Akötetet lapozva az utóbbi évszázad magyarjai érvényesülésének ezernyi példáját olvashatjuk. Fontos volt számunkra, hogy a hétköznapok emberei is méltó helyet kapjanak a fejezetekben. Azok, akik nem értek el világhírnevet, nem kaptak díjakat, kitüntetések, talán kevésbé mondhatók si-

keresnek, ám szorgalmas munkájukkal, eszükkel, tehetségükkel tisztességesen megállták helyüket a mindennapi életben. Bizonyára, ők vannak a többen. Sokak fájdalma, hogy egykori hazájuk, a hivatalos civil és politikai élet korábban alig, az utóbbi időben növekvő, de még korántsem elegendő érdeklődést mutat irántuk. Pedig munkásságuk, befolyásuk, szellemi és anyagi erőik bizonyára bőven kamatoztathatók lennének az óhaza számára. Ha e könyv – egyfajta szellemi hídként – némiképp hozzájárul e kapcsolatok erősödéséhez, akkor már elértük célunkat.

Ha megkondulnak a harangok

Amikor valahol megkondulnak a harangok, s bim-bamjaikkal felverik a környék csöndjét, akkor mindig eszembe jut egy távoli, ausztráliai ismerősöm. Margitkának hívják, s hajdanán Szegedről fiatal lányként indult neki a világnak. Sydneyben kötött ki, ahol azután óvónőként, majd rádiósként élte le élete nagy részét. Tanította a gyerekeknek a magyar verseket, a magyar történelmet, s erősítette a rádióhallgatókban a magyar hitet. Ausztráliában mindent elért, amire vágyhat egy ember: szakmai siker, család, baráti társaságok, tengerparti szép lakás, világutazások stb. Ő mondta egy interjúban, hogy a hazaszeretet szó hallatán neki a szegedi dóm harangjai idéződnek föl, s fölviannak benne a fiatalok élményei: az első szerelem, az utcák orgonailata, a frissen sült kenyér, a városi séták. És ez az, amit Ausztrália soha sem adhatott meg neki: a szegedi dóm harangzúgása. Merthogy annak a hangja számára egyedülálló.

Pedig építettek a magyarok haranglábat

szép számmal. Adakozásból, közerővel ékesítették templomjaikat. Melbourne-ben, Sydneyben és Brisbane-ben, s talán még több más magyar közösségi helyszínen is. Afféle kultikus jelkép a harang azon a vidéken. Mégis, az a harang, ott Ausztráliában másképpen szól. Más az üzenete.

Örökös kettősség kíséri végig a kivándorolt magyarok életét. Magukban hordozzák az örökölt magyar kultúrát, mentalitást, élményvilágot – miközben több-kevesebb sikerrel beilleszkednek egy idegen világba. Mivel ők érkeztek ide, nem pedig az idegen világ érkezett hozzájuk. Így aztán, ha Ausztráliában vannak, akkor egy idő után már visszakíváncoznak. Mindkét helyen itthon, de egyik helyen sem otthon? Ebben a különös kettősségben ma is tízezrek élnek Ausztráliában és Új-Zélandon. Távolság – lélekben mégis oly közel.

Valóban, nagyon messze van Magyarország ettől a két országtól. Tizennyolc-húszezer kilométer. Hajdanán hajóval három hónapig is eltartott az út, ma repülővel „csak” húszegynéhány óra. Kinek jutott eszébe ilyen messzire menni? Hát persze, hogy először azoknak, akik a könnyű meggazdagodás reményében szálltak hajóra. Néhány hónap hajózás után dűsgazdagon visszatérni Európába – ez nem egy rossz ötlet. De hát, ma már tudjuk, a valóságban nem volt annyira sok arany, mint amennyit reméltek. Egy ideig fúrták-túrták a földet az aranymezőkön, amíg erővel és pénzzel bírták, azután csalódottan mentek tovább, talán Amerikába.

Egészen a második világháború végéig csak szállingóztak a magyarok e kontinens felé, évről évre pár tucatnyian. Ám,

a világegés megindította a menekültáradatot, ekkor már több mint tizenötezen találtak itt új hazára. Felfedezték Új-Zéland és Tasmánia partjait is, s beljebb kerülve minden városban telepedtek le magyarok. Ez idő tájt jöttek létre a magyar szervezetek, intézmények, egyház-közösségek, klubok alakultak, magyar nyelvű iskolát indítottak, templomokat építettek, focicsapatot, cserkészmozgalmat alapítottak – beindult a magyar élet a kis Magyar-Ausztráliában.

Azután jöttek az '56-os magyarországi forradalmi események, épp a melbourne-i olimpia kezdetén. Az odaérkező magyar csapatot ezer, a Himnusz éneklő magyar fogadta földre hajtott gyászszalaggal átkötött zászlóval. Aztán nem tért vissza félszáz magyar sportoló Melbourne-ből, miközben folyamatosan érkeztek kivándorlók, mintegy tizenötezen. Később, a jugoszláviai eseményekkel párhuzamosan az újabb és újabb menekülthullámok ismét ezrekkel gyarapították a magyarság ausztráliai létszámát. Mostanra a hivatalos statisztikák 62 ezer magyar származásúról szólnak, de a másod- és harmadgenerációs leszármazottak számbavételével ez a szám jócskán nyolcvanezer fölé emelkedhet. Ez már egy nagyobb magyar város létszámának is megfelel. Csakhogy ők eléggé szétszórtan élnek a kontinensen. Főként Sydneyben, Melbourne-ben, Brisbane-ben, Adelaideben, a Gold Coaston, Perth-ben, Darwinban, Canberrában. Új-Zélandon főként Wellingtonban és Aucklandben, de Christchurch-ben és Dunedinben is akadnak magyarok, összesen több mint kétezen. Ott van a kezük nyoma a kontinens minden területén. Építészek,

tudósok, politikusok, képzőművészek, előadóművészek, sportolók, orvosok, irodalmárok, újságírók, üzletemberek tucatjai járultak hozzá tehetségükkel, tudásukkal és munkájukkal a kontinens fejlődéséhez. Bizonyítva, hogy bárhova is veti a sors a magyart, mindig megállja a helyét.

Az idő azonban felettük is elszállt. Az utolsó nagy generáció, az 56-osok ma már a hetvenes-nyolcvanas éveiket tapasztalják, ha a sors hosszú élettel áldotta meg őket. Sokuk azonban már eltávozott a földi világból. És vannak, akik úgy döntenek időskorukban, hogy visszatelepülnek Magyarországra. Ez két kérdést is felvet. A korábban létrehozott magyar értékek fenntartása, működtetése lassan lehetetlen feladattá válik. Mi lesz velük? Másrészt pedig, ki őrzi meg azt az értéket, amelyet az elmúlt évszázadban létrehozottak?

Ez a könyv azért készült, hogy bemutassa, milyen értékeket hoztak létre a magyarok Ausztráliában és Új-Zélandon. Karrierok százai mesélnek erről; bemutatjuk a legfontosabb közösségeket, fölillantjuk társasági életük egyes pillanatait, elmeséljük, hogyan zajlott le a kivándorlásuk, bepillantunk megjelent könyveikbe, íróasztalfiókjaikba: hogyan szólaltatták meg az emigrációs életér-

zést verseikben, irományaikban? És végül közreadunk egy hasznos címlistát.

Nem tudományos munka, nem is szociográfia ez a könyv, csupán egy gyűjtemény arról, milyen volt és milyen ma Ausztrália és Új-Zéland magyar világa. A huszonnegyedik órában készült ez a munka. Azoknak a közreműködésével, akik erkölcsi kötelességüknek érezték felkutatni-megkeresni az ausztráliai magyarok életrajzeit, létrehozott értékeit, eltűnőben lévő alkotásait. Mint amatőr néprajzkutatók és újságírók elmesélték az öregekkel a régi történeteket, pályafutásokat, feljegyezték a legfontosabb történéseket, eseményeket, kitöltették a kérdőíveinket, kihalászták a fényképalbumokból, a megsárgult újságcikkekből az érdekesebb felvételeket. Hogy aztán, így közreadva, megőrizzük az utókornak azt a hatalmas értékteremtést, amit Ausztráliában és Új-Zélandon a magyarok létrehozottak.

Kedves Olvasó, szándékaink szerint erről szól ez a könyv. És ha valahol Magyarországon egy harang megkondul, s meghalljuk érces zengését, gondoljunk arra is, hogy honfitársaink milliói vannak valahol a világ messzi-messzi országaiban. Ám, legyenek bármilyen messze is, a harangszó elhallatszik hozzájuk. És azt üzeni: haza csak egy van.

(Amerikai magyarok arcképcsarnoka, főszerkesztő: Tanka László, Médiamix Kiadó, Salgótarján, 2002; Ausztrália és Új-Zéland magyar világa, főszerkesztő: Tanka László, Médiamix Kiadó, Salgótarján, 2005)

Trencsényi Imre

Komjáthy István és a tehetségvédelem

A könyv alakban most megjelent egykori doktori értekezés a második világháború fordulópontját jelentő 1943-as esztendő közepén készült el, azokban a hónapokban, amikor a magyar értelmiség balatonszárszói számvetése érlelődött. 26 éves szerzője abban a szellemi környezetben nőtt fel, amelyben a szárszói eszmélkedők mozogtak, közülük is elsősorban Karácsony Sándorhoz állt közel. Disszertációjának ihletői közt találjuk a Karácsony-tanítvány Szathmáry Lajos *Tanyai tanulók otthona* című írását is, amely a magyar tehetségkutató és -gondozó mozgalom egyik alapdokumentuma, s ugyanabban az almanachban jelent meg, amelyben Komjáthy István verseit és műfordításait olvashatjuk (*A másik ember*, Exodus, Budapest, 1940).

Ha a szerző túlnyomórészt saját élményeit feldolgozó ifjúkori disszertációjának gondolatmenetében itt-ott nem egészen megalapozott nézetekre bukkanunk, lássuk azokat a maguk – történeti – helyén. Ebben sokat segíthetnek (egyebek közt) a doktorandusz diáksága idején és

helyszínén zajló Debreceni Nyári Egyetem előadásait közreadó *Magyarságtudomány és nemzetnevelés* című kötetben olvasható tanulmányok. Nem azért kell hivatkoznunk e tanulmánykötetre, mintha szerzőnk gondolatai nem lennének elég szabatosak, és külső megvilágításra szorulnának. Sőt! Komjáthy olyannyira világosan és érzékletesen fogalmaz, hogy írása éppen ezáltal dobja le magáról a tudományos értekezés műfaji kereteit, s teljes fegyverzetében az olvasó előtt áll a későbbi műfordító, szép- és nem utolsósorban ifjúsági író (talán elég e helyütt a *Mondák könyvét* említeni, amely 13 kiadást ért meg az utóbbi ötven esztendő alatt). De éppen ezért kell a szerzőt felnövesztő szellemi és történelmi talajra is utalnunk, hisz a disszertáció, *A tehetségkutatás magyar módja* néhány ponton annyira leegyszerűsítően fogalmaz, hogy fölmerülhet a kérdés: vajon saját, kiérlelt gondolatait hangoztatja-e a szerző? E disszonancia-érzés éppen azért zavarba ejtő, mert a „dolgozat” túlnyomóan gazdag és elsődleges élményanyagot mutat fel, és

a feltárt tények elemzése is mélyreható és meggyőző. Az irodalmi színvonalon megírt értekezés egy magyartanárnak a második bécsi döntés után visszakerült Észak-Erdély legtavolabbi csücskében szerzett tanítási tapasztalatait értelmezi, elemzi – az adott korban nemzeti ügynek tekintett tehetségvédelem nézőpontjából.

Eléggé sajnálatos, hogy e fogalom mindig csak a legmélyebb válsághelyzetekben képes felbukkanni (a két világháború közötti időben több ilyen „pillanat” is volt). De maradjunk szorosabb témánknál, az 1941-ben kultuszminiszteri rendelettel életre hívott tehetségvédő intézményeknél, amelyeknek egyikében, az észak-erdélyi Besztercei Hunyadi János Állami Gimnáziumában kezdte pályáját az 1917-es születésű, kisebbségi környezetben (a Csallóközben) felnőtt ifjú tanárember. A rendelet értelmében tehetségvizsgálattal (nem kevés jóindulattal és szemhunyással) kiválasztott helyi, valamint a Székelyföldről és a „visszatért” terület különböző zugaiból toborzott magyar gyerekek kerültek a „bentlakásba”. Itt kellett a pályakezdő tanárnak szembesülnie azzal a ténnyel, hogy a hegyekből, szórványból jött tanítványai nem értik a tanítás nyelvét, hisz eddig jóformán csak családjuk és elszigetelt, kisebb közösségek nyelvhasználatát jelentette számukra a magyar anyanyelvet. Eleinte maga is szenvedett a fiúk konok hallgatásától, de aztán megélte a zavart, amelyet „a másik emberben” kelt az értetlenség. Rá kellett jönnie, hogy előbb neki kell megértenie és elfogadnia tanítványai nyelvét, először azon kell velük szólnia, hogy aztán cserébe ők is jóindulattal közelítsenek a másik nyelv-

hez, az iskoláéhoz. A kötetben gyönyörű leírását olvashatjuk egy tanítvány szájából e jégolvadásnak.

Az ifjú tanárember elsődleges tapasztalásait, amelyek a különböző „kódokat” használó embercsoportok közti kommunikáció lehetőségének tanulságos és biztató példáiként hat évtizeden át megőrizték érvényüket, a belőlük levonható (egykorú kifejezéssel) társas-lélektani (ma inkább szocio-lingvisztikának nevezhető), továbbá pedagógiai következtetésekkel együtt időtálló értékeknek tekinthetjük. Azt az értekező stílust, amely a legszélesebb közönség számára is biztosítani képes az érthetőséget, a személyre szóló megszólítotttságot. Hisz’ kit hagyhat hidegen a kérdés: törődjünk-e bele a tudás-szakadékba; csak az versenyezzen az európai meg a globális arénában, aki akar meg aki tud; aki meg nem tud vagy nem akar haladni a korról, csak nyalogassa a sebeit, ahol és ahogy akarja? Avagy azt kell-e végre megértenünk, hogy ebben az arénában csapatverseny folyik, és annak van némi siker-esélye, akinek a csapattársai is jól teljesítenek. Ennek pedig első számú feltétele, hogy a csapattársak ismerjék és kölcsönösen segítsék egymást. Ezt nevezik jobb időkben – vagy inkább válságosabb időkben, mert legfőljebb ilyenkor jelentkezik – nemzeti szolidaritásnak.

Komjáthy István dolgozata igencsak ilyen időben készült. Az ifjú tanár nemzetszemléletét azonban nem a hadiállapot értékrendje formálta. Sokkal inkább a népi mozgalomé, amelynek értelmiségi elitje és derékhada úgy akarta polgárosítani a társadalmi fejlődésben lemaradt rétegeket, hogy azok hagyományos

szellemi értékei megőrződjenek és vizsgálhassanak a vezető rétegek személtére. A népfőiskola-alapító dán Grundtvig püspök eszméi érződnek itt, de idézzük inkább Karácsony Sándort: „Az az Európa, mely egy tudatos felsőosztályon keresztülszűrve termékenyíti meg az alsóosztály ösztönösen ázsiai észjárását, eredményezni fogja végre-valahára azt, amit mindmáig keservesen nélkülözünk: az egészséges magyar középosztályt. A magyar kultúra váltógazdaságának előfeltételét” – olvashatjuk abban az 1940-es almanachban, amelyben Komjáthy is publikált.

Szerzőnk cselekvő részt vállalt a népi mozgalom programjának megvalósításában, nem rajta és nemzedéktársain, nem is mestereiken múlt, hogy a háború után egy-két évvel nem a grundtvigi romantikus, nem is a Karácsony Sándori plebejus-demokrata szellem, hanem a népi demokratikusnak kétes joggal becézett, korántsem „mellérendelő”, hanem nagyon is alárendelő (felvilágosodottnak sem nevezhető) abszolutizmus határozta meg a (totálisan átpolitizált) művelődés- valamint tudománypolitikát (is). Így arra sem volt mód, hogy a két világháború közt több-kevesebb befolyással bíró eszmerendszerek nyílt vitában szembesülhessenek bírálóikkal, kölcsönösen ösztönözve, netán kényszerítve egymást téziseik alaposabb bizonyítására. Így hibernálódtak olyan tézisek és hipotézisek is, amelyek az 1943-ban írt és 1944-ben megvédett doktori értekezés eszméi premisszái közt is föllelhetők – ha nem is érintik érdemben a konklúziókat.

A szerző fő mondandója ugyanis az volt, hogy a nyugat-európai országokban ki-

alakult tehetségkutatói teszt módszerek a mi keleti régióinkban nem alkalmasak a tehetség „mérésére”. Tökéletesen meggyőző példákkal érvel a dolgozat mellett, hogy a pásztorkodó és földműves nép tárgyias kultúrájában élő gyerek (vagy akár felnőtt ember) csak elbukhat a nyugatias városi kultúrában őshonos, logikai műveletekre építő teszteken. (Találkozunk hasonló megállapítással – például az IQ-tesztek különböző kultúrákban való alkalmazhatóságát illetően – a modern nyugati pszichológiában is.) Jeleznünk kell azonban a könyv leendő olvasói közül azok számára, akik Kelet és Nyugat szellemtörténeti szempontú szembeállítását tudománytalannak tartják, és azok számára is, akik a nemzetkaraktert a török és az ugor elem keveredésénél bonyolultabb kérdésnek gondolják, hogy az elméleti fejezetekben hasonló nézetek is felbukkannak. A nézetrendszer, amelyben a „keletiség” afféle immanens értéként szerepel, szemben a „nyugatisággal” – benne a magyar felvilágosodással és a nyelvújítással, amely értékromboló, „talajidegen” elemként minősül –, nem Komjáthy szellemi terméke. Olyannyira élt a kor irodalmában és közvéleményében, hogy a fentebb már idézett magyarságtudományi tanulmánykötet is több oldalról vitatja (gyökerét elsősorban a polgárosítást a németesítéssel összekapcsoló II. József-i politikával szembeni nemzeti ellenállásban mutatván ki). Nota bene: a második világháború utolsó éveiben kibontakozó „szellemi honvédelem” is a Harmadik Birodalom erőszakos terjeszkedésének jogos ellenhatása volt.

Kéretik tehát a kritikus olvasó: ne akadjon fönn egyes részleteken, az egészet

nézze, ne annyira a premisszákat, mint inkább a konklúziókat. Ezek közül is a legfontosabbat, hogy az oktatói–nevelői munka során minden tananyagnál és normarendszernél fontosabb a személyes kapcsolat – amelynek alapja a személyiség. Aki ezt a gondolatot fogad-

ja el az értekezés alaptételének – főleg ha pedagógus, de akkor is (vagy akkor még inkább), ha andragógus – egyrészt történeti értékű szakmai „alpmű” ismeretével, másrészt (s talán nem is csak ráadásként) nem kevés esztétikai élménnyel gazdagodik.

(Komjáthy István: A tehetségkutatás magyar módja, Attraktor Kiadó, Máriabesnyő-Gödöllő, 2004)

Pocsainé Eperjesi Eszter

Falukutatás, helytörténet, néprajz

Új kutatási segédlet Sárospatakról

A Sárospataki Református Kollégium tanárai és diákjai kezdetektől fogva fegyelemesek voltak a magyar népköltészet, a népi hagyományok iránt. Kutatni a magyar nép múltját, gyűjteni a szellemi és tárgyi néprajzi kincseket, mindenkor hozzátartozott a diákélethez és a tanárok munkásságához. A külföldet megjárt diákok a peregrinációban feltöltek az új eszmékkel, a különféle irányzatokkal, és magukkal hoztak külföldön megjelent könyveket. Patakon korán olvasták Herder műveit, a Magyar Hírmondó kiadásait. A Kollégiumban található 16-18. századi verses gyűjteményeket és énekeskönyveket állandóan használták a diákok. Ezek között vannak halotti búcsúztatók, különféle köszöntők, imádságok, kéziratos daloskönyvek. Tanár és diák egyaránt érdeklődött a népi műveltség iránt. Itt kell kiemelni Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály és Erdélyi János munkásságát. Erdélyi János költő, népdalgyűjtő, filozófus, a magyar esztétikai és kritikai irodalom egyik legkiválóbb képviselője volt. Diákja és később tanára az iskolának. Aki ma a pataki Nagykönyvtár dísztermében megáll, érezheti, hogy a Pollack Mihály által tervezett terem csak úgy teljes értékű, ahogy a könyvek Erdélyi szellemének megfelelően, átgondolt rendben találhatók meg a polcokon.

Az 1931-32-es tanévben megindult Faluszeminárium közvetlen előzményének tekinthető a Sárospataki Széchenyi Szövetség és a Sárospataki Néphagyománykutató Szövetség. A Sárospataki Széchenyi Szövetség 1909. március 21-én tartotta alakuló közgyűlését. A diákság Szabó Sándor jogakadémiai dékánt választotta meg elnöknek. Az ifjúság tisztikarának tagjai az iskola jeles diákjai közül kerültek ki. Röviden így foglalták össze a Szövetség célkitűzéseit:

„Célja, hogy az ifjúságot bevonja a béke társadalmi munkába, amely a nép helyzetének javítására irányul; a jó értelemben vett szövetkezeti mozgalomba, a gazdakörök és hazafias munkásegyletek szervezésébe és vezetésébe. A nép szellemi jólétének emelésére a szövetség tagjait kiküldi népszerű, ismeretterjesztő előadások tartására, hogy a valódi ismeretek birtokába jusson minden ember.” (*A Sárospataki Református Főiskola Értesítője az 1908-1909. iskolai évről*, 169. o.) Ennek érdekében különféle összejöveteleket tartottak, szakkönyvtárat alakítottak ki, és jó kapcsolatuk volt az Országos Széchenyi Szövetséggel. A kitűzött feladatok megvalósítása érdekében heti három alkalommal tanfolyamot tartottak, melyen a könyvvitel, a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem

és a közgazdaság más ágainak elméleti kérdéseit beszélték meg. Részt vettek a Magyar Gazdaszövetség előadásaiban, és kiszállásokat szerveztek különböző helyekre. Ezeken a kiszállásokon (Homonna, Tarcal, Bodrogkeresztúr, Hajdúböszörmény, Nádudvar stb.) a falvakban alakult gazdakörökben előadásokat tartottak a gazdasági szövetkezetekről, külföldi gazdasági reformokról, valamint a hallgatóságot érdeklő kérdésekről. A Szövetség tagjai részt vettek az országos ünnepeken, az Országos Széchenyi Szövetség által rendezett diák-kongresszusokon is.

A Sárospataki Néphagyománykutató Szövetség a Folklore Fellows sárospataki vándorgyűlésének köszönhetőe létrejöttét. A Folklore Fellows 1907-ben, Finnországban alakult meg. Ezt a nemzetközi mozgalmat azért hozták létre, hogy a pusztuló népi hagyományok gyűjtésére hívják fel az emberiség figyelmét. A Magyar Néprajzi Társaság tagsága 1911. november 29-én megalapította a Folklore Fellows magyar osztályát. Ez a magyar osztály a külföldi példákat figyelembe véve, az itteni hiányosságok tudatában néphagyományunk emlékeinek összegyűjtésére országos mozgalmat indított el. Vándorgyűléseket szervezett, pályatételeket írt ki. Tájékoztatót szerkesztett, felvette a kapcsolatot a Magyar Nemzeti Múzeummal, a Kisfaludy Társasággal, a hasonló célokért küzdő intézetekkel és szervezetekkel. A Folklore Fellows magyar osztályának vezetői tudták azt, hogy a gyűjtőmunkához a tanárokat és a diákokat kell megnyerniük. Igyekeztek bevonni a munkába az orvosokat és a gazdasági iskolák növendékeit is. Az első vándorgyűlést Sá-

rospatakon tartották 1912. május 19-én. Ekkor alakult meg a Sárospataki Ifjúsági Szövetség, más néven a Sárospataki Néphagyománykutató Szövetség. Nem hiába lett az első vándorgyűlés fogadó városa Sárospatak. Itt tanárok és diákok folyamatosan végeztek gyűjtőmunkát. Mindenkor a jelenben keresték a nép, a nemzet múltba gyökerezett hagyományát. Kiemelkedő Palágyi Deák Geyza, Harsányi István, Gulyás József és Novák Sándor munkássága.

Szigethy Ferenc – az iskola tanára – a Sárospataki Ifjúsági Közlöny lapjain így méltatta az eseményt: „A Felsőtiszamente népies irodalmának összegyűjtésében kell munkásan részt vennünk. A Felsőtiszamente népét kell megkeresnünk. A névtelen költészet a népnyelv, néphit, népszokás: a mozgalom színtere minden biztonnyal megadja ezt a népet a maga tiszta, szent valóságában.” (*Sárospataki Ifjúsági Közlöny, 28. évf. 1912, 101. o.*)

A Sárospataki Néphagyománykutató Szövetségnek és a Széchenyi Szövetség aktív működésének az első világháború vetett véget. Újjáéledés a háború után volt tapasztalható, és ez a gyűjtőmunka szinte beletorkollott a Kollégium Faluszemináriumának meginduló munkájába. Az első világháború és az utána következő időszak megpróbáltatásai, az ország kétségbeesett állapota, anyagi romlása nagy erővel dobták a felszínre a magyar társadalom megoldatlan kérdéseit. Mindenekelőtt az ország parasztosságának jelenét, jövődjének sorsát, a magyar falunak, a nemzet megtartó erejének helyzetét.

A Sárospataki Református Teológián 1931-ben Szabó Zoltán teológiai pro-

fesszor és Újszászy Kálmán filozófiai professzor vezetésével kezdődött meg a faluszemináriumi munka. Azokat a diákokat gyűjtötték maguk köré, akik lelkeszi szolgálatukra való felkészülésük során felelősséget éreztek a magyar falu iránt. A Faluszeminárium tagjainak kérdőíves adatgyűjtése és falujárásai azt szolgálták, hogy megismerjék a magyar falut, annak lakosságát minden problémájával együtt. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Adattára kéziratári anyagába nagyobb terjedelmű, összefüggő tárgyú tanulmányok, dolgozatok, monográfiák kerültek és kerülnek megőrzésre, amelyek a települések és bennük a református gyülekezetek életével, történetével foglalkoznak. Ezt az anyagok gyarapították az egyháztörténeti és a gyakorlati szeminárium lelkészképesítő dolgozatai, a sárospataki kollégium népfőiskolájának, cserkészcsapatainak dokumentumai. Egyedülálló gyűjteményi egységet képeznek az első és a második világháborúból, a Felvidék visszacsatolásának idejéből származó katona-levelek, tábori postai levelezőlapok, naplók. A tanulmányok felbecsülhetetlen értékű képet rajzolnak a népi hagyományok, főként a szokások, a rítusok s az erkölcs megtartó erejéről. Minden közösségnek sa-

ját arculata, belső struktúrája van, mely mind önmaga számára, mind a nemzet számára megtartó erő.

A kiadvány anyaga helytörténeti, egyháztörténeti, néprajzi jellegű kutatásokhoz nélkülözhetetlen. Elsősorban adattári segédlet, a kutatók munkáját könnyíti meg. Az olvasók a kötet lapozása közben eldönthetik, szükségük van-e az adott dolgozat tüzetesebb átvizsgálására. A szerzők szerinti betűrendes elrendezés gyors és pontos tájékozódást tesz lehetővé, az írások címében előforduló személynevek és helynevek mutatója pedig a kötet végén található. A kutató előre kigyűjtheti a számára fontos kéziratári anyag jelzetét. Örömteli, hogy a kutatási terület magába foglalja azokat a településeket és tájegységeket, amelyeknek Sárospatak századok óta kulturális és iskolai középpontja. Az írások – kevés kivétellel – a Kárpát-medence magyarságának dokumentációi, így minden helynév csak a magyar változatban olvasható, a trianoni határváltoztatás után bármely szomszédos országhoz csatolták is a települést.

Kutatásaink, anyaggyűjtéseink során gyakran fogjuk majd használni ezt a kitűnő kiadványt, amelynek összeállításáért köszönetünket fejezzük ki az Adattár igazgatójának és munkatársának.

(Bilkay Ruth – Laczkó Gabriella: Faluszemináriumi kéziratok a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Adattárában, Acta Patakina XVII., sorozatszerkesztő: Dienes Dénes, Sárospatak, 2005)